

Lucius Annaeus Senecas 'Moralske Breve' til Lucilius, 6. bog

oversat af Kell Commerau Madsen og Hans Gregersen

Seneca 53

1 Jeg må kunne overtales til hvadsomhelst, når jeg kunne overtales til at tage med skib. Jeg lagde fra land på et roligt hav. Der var ingen tvivl om, at himlen var tung af den slags mørke skyer, som næsten altid opløses i regn eller blæst, men jeg mente, jeg nok kunne slippe de få mil fra dit Parthenope¹ til Puteoli, var himlen aldrig så urolig og truende. For at komme hurtigere frem styrede jeg direkte over havet til Nesis² uden om alle vige.

2 Først, da jeg var kommet så langt, at det ikke gjorde nogen forskel, om jeg sejlede frem eller tilbage, forsvandt det havblik, der havde forledt mig. Det var endnu ikke uvejr, men der var søgang, og snart kom bølgerne tæt efter hinanden. Nu bad jeg styrmanden om at sætte mig i land et sted, men han sagde, at der var skarpe klippeskær og ingen havn, og at han i stormvejr var allermest bange for kysten. (3) Selv var jeg for medtaget til at tænke på faren, for jeg var plaget af denne træge, endeløse kvalme, der sætter gang i galden, men ikke får den op. Jeg stod derfor fast over for styrmanden og tvang ham til, hvadenten han ville eller ej, at søge ind til kysten. Da vi kom tættere på, ventede jeg ikke på, at det skal gå, som Vergil anbefaler, at

Stævnene vendes til havs³

eller

Ankeret kastes fra stævnen⁴

---

1. Ældre navn for Napoli.

2. Ø i Napolibugten, nu Nisida.

3. Vergils *Aeneide* 6, 3. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

4. Vergils *Aeneide* 3, 277. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

Bevidst om min svømmefærdighed som gammel dyrker af det kolde vand kaster jeg mig i havet, som det passer sig for en vinterbader, men med uldkappe på. (4) Hvad tror du ikke, jeg udstod, mens jeg stred mig igennem trængslerne og ledte efter en passage, jeg kunne bruge? Jeg forstod, at det ikke er med urette, sømænd frygter land. Det er ufatteligt, hvad jeg holdt til, selv om jeg ikke kunne holde mig selv oppe. Du må være klar over, at Odysseus ikke var født til havets vrede, så at han skulle lide skibbrud alle vegne. Han led da af søsyge. Hvor jeg end skal sejle hen, vil det også tage mig tyve år at nå frem.

5 Så snart jeg havde fået styr på maven, som du ved ikke slipper for kvalmen så hurtigt, som man slipper fri af havet, og havde plejet kroppen med en indsalvning, gav jeg mig til at overveje, i hvor høj grad vi er tilbøjelige til at overse vores egne fejl, også de fysiske, som dog jævnligt gør opmærksom på sig selv, for ikke at tale om de fejl, som er sværere at få øje på, jo større de er. (6) En lille skælven narrer, men når den er taget til, og den rigtige feber er blusset op, tvinger den selv den seje og udholdende til at indrømme, at han er syg. Fødderne gør ondt, og det prikker lidt i leddene. Vi slår det hen og siger, at vi er vredet om på anklen eller har taget for hårdt fat i en øvelse. Så længe sygdommen er usikker og i sin vorden, leder man efter et navn til den, men når anklerne begynder at hæve⁵ og fødderne bliver deforme, må man erkende, det er podagra. (7) Modsat går det med de sygdomme, der rammer sjælen. Jo værre man har det, jo mindre mærker man. Du behøver ikke undre dig over det, kære Lucilius, for den, der sover let, har både drømmesyner, som man har, når man falder i søvn, og tænker undertiden i søvne, at han sover. En tung søvn slukker selv drømme og sænker sjælen for dybt ned til, at den har nogen bevidsthed om sig selv.

8 Hvorfor er der ikke nogen, der indrømmer deres fejl? Fordi de endnu er i dem. Det er den vågne, der kan fortælle om sine drømme, og at indrømme sine fejl er et tegn på sundhed. Lad os derfor vågne, for at vi kan tilstå vores fejltagelser. Kun filosofien vil vække os, kun den vil ryste os ud af den dybe søvn. Giv dig helt hen til den. Du har fortjent den og den dig. Tag om hinanden. Sig stærkt og klart nej til alt andet. Du skal ikke bede om lov til at filosofere. (9) Hvis du var syg, havde du afbrudt opsynet med familieejendommen, og du havde fravalgt dine opgaver på Forum. Du ville ikke anse nogen for så betydningsfuld, at du imødekom en anmodning om bistand, selv i en

---

5. Vi følger her *lectio facilior*.

tilstand af bedring. Du ville af hele din sjæl bestræbe dig på så hurtigt som muligt at blive rask. Hvor jeg vil hen? Vil du ikke gøre det samme nu? Fjern alle forhindringer, og brug tiden på den gode sjæl. Ingen når dertil, mens han har travlt. Filosofien udøver en konges magt: Det er den, der tildeler tid, ikke den, tid bliver tildelt. Den er ikke en bibeskæftigelse, den er hovedsagen, den har magten, den er nærværende og befaler. (10) Engang sagde Alexander til en by, der tilbød ham en del af sin jord og halvdelen af al ejendom: 'Jeg er kommet til Asien med det forsæt, at jeg ikke tager imod det, I giver, men lader jer beholde det, jeg ikke vil have.' Det samme siger filosofien til alt andet: 'Jeg vil ikke tage imod den tid, som I har til overs, men I kan få den tid, jeg ikke har brug for.'

11 Ret al din opmærksomhed mod den, brug din tid på den, dyrk den. Der vil blive en enorm afstand mellem dig og de andre. Du vil komme langt foran alle andre mennesker, men guderne vil ikke være meget foran dig. Vil du vide, hvilken forskel der bliver på dig og dem? De vil eksistere i længere tid. Men den store kunstner formår jo dog at få det hele med, selv i et lille billede. For den viise har hans egen levetid lige så stor udstrækning, som al tid har for Gud. På ét punkt er den viise endda foran Gud: Gud kan takke naturen for, at han ikke føler frygt, den viise kan takke sig selv. (12) Se det er en stor ting, at have et menneskes svaghed, men en guds tryghed. Filosofien har en utrolig styrke til at slå ethvert angreb fra tilfældet ned. Der sidder ikke nogen pil i dens krop; den er befæstet og massiv. Noget tager den brodden af og undgår ligesom lette pile på grund af en fold i tøjet, andet slår den i stykker og returnerer til afsenderen. Hav det godt.

Seneca 54

1 Min sygdom havde givet mig fri i lang tid. Du vil vide hvilken. Det er helt rimeligt, du spørger. Jeg har jo prøvet dem alle sammen. Der er dog én sygdom, der ligesom er blevet min. Jeg kan ikke se, man behøver at bruge dens græske navn⁶, for den kan lige så godt kaldes åndedrætsbesvær. Anfaldet er meget kortvarigt og som et vindstød. Det er ovre efter en times tid. Hvem er nemlig lang tid om at udånde? (2) Jeg var udsat for

---

6. Astma.

alle mulige fysiske ubehag og farer. Det er det værste, jeg ved. Hvorfor? Jo, alle andre lidelser er bare sygdom, denne her er at presse livsånden ud. Derfor kalder lægerne den også for 'indøvelse i døden', for engang imellem gør åndedrættet alvor af det, som det så ofte har forsøgt. (3) Tror du, jeg skriver dette til dig, fordi jeg er glad for at være sluppet fri? Hvis jeg glæder mig over denne udgang som over et godt helbred, opfører jeg mig lige så latterligt som den, der tror, han har vundet en sag, når han har fået udsat retsmødet.

Jeg for mit vedkommende finder selv midt i kvælningsanfaldet til stadighed ro i glade og stærke tanker. (4) 'Hvad for noget?' siger jeg. 'Prøver døden mig af så ofte?' Lad den bare. Jeg har allerede for længst prøvet den. 'Hvornår?' spørger du. Før jeg blev født. Døden er ikke at være til. Hvordan det er, det ved jeg allerede. Der vil være det efter mig, som var før mig. Hvis der er nogen pinsel i det, må der nødvendigvis også have været det, før vi kom til verden, men vi mærkede ikke nogen smerte dengang. (5) Vil du ikke anse det for fuldstændig tåbeligt, om jeg må spørge, hvis man mener, at det er værre for en lampe, når den er slukket, end før den bliver tændt? Vi bliver også både slukket og tændt. I den mellemliggende tid er vi udsat for lidelser, men på begge sider er der dyb tryghed. Hvis ikke jeg tager fejl, er det en vildfarelse at mene, at døden kommer i fremtiden, da den både er gået forud for os og vil komme. Alt før os er død. Hvad er forskellen nemlig på ikke at være begyndt og at slutte, når virkningen af begge dele er ikke at være til?

6 Med disse og lignende opmuntringer (naturligvis tavse, for jeg kunne ikke sige noget) talte jeg uophørligt til mig selv. Derefter holdt åndedrætsbesværet, som nu var ved at blive til en stønnen, længere pauser og trak sig tilbage. Det blev dog ved, og selv om det er holdt op nu, trækker jeg stadig ikke vejret naturligt. Jeg fornemmer, det hænger ved og bare er udsat. Det må gøre, som det vil, når blot sjælen ikke stønner. (7) Om mig skal du vide: Jeg vil ikke skælve i den sidste stund, er allerede forberedt og planlægger ikke en hel dag ad gangen. Den, du skal prise og efterligne, er ham, som ikke er ked af at dø, selv om han er glad for at leve. For hvilken dyd er der i at gå, når man bliver smidt ud? Men der er dog også en dyd i den situation: Jeg bliver ganske vist smidt ud, men som om jeg går. Den viise bliver aldrig smidt ud, eftersom det at blive smidt ud er at blive drevet væk fra et sted, man forlader mod sin vilje. Den viise gør ingenting mod sin vilje. Han undgår tvang ved at ville det, han bliver tvunget til. Hav det godt.

Seneca 55

1 Jeg er lige kommet hjem fra en tur i bærestol, mindst lige så træt, som hvis jeg havde gået lige så længe, som jeg har siddet. Det er nemlig også anstrengende at blive båret i lang tid, og måske endda mere anstrengende, fordi det er imod naturen. Den har givet os fødder, for at vi skal gå selv, og øjne, for at vi skal se selv. Luksus har gjort os svage, og det, vi længe ikke har villet, er vi ikke længere i stand til.

2 Jeg havde brug for at få gang i kroppen, for enten at ryste noget galde, der havde sat sig fast i svælget, løs, eller for, hvis det var luften i åndedrættet, der af en eller anden grund var for tæt, at fortynde den. Jeg har før mærket, at rystelsen gjorde godt. Derfor lod jeg mig bære i endnu længere tid, og stranden indbød også til det. Den bugter sig mellem Cumæ⁷ og Servilius Vantias⁸ landsted og bliver til en smal vej mellem havet og søen. Den var fast efter et nyligt uvejr, for hyppige og voldsomme bølger gør den som bekendt jævn, hvorimod længere tids stille vejr løsner den, når væden er fordampet fra sandet, der holdes sammen af fugt.

3 Som jeg har for vane, begyndte jeg imidlertid at se mig om efter noget, jeg kunne have gavn af, og jeg rettede blikket mod det landsted, der engang tilhørte Vatia. Her blev denne rige, forhenværende prætor⁹ gammel, han der kun var kendt for sit stille, tilbagetrukne liv og af denne ene grund blev anset for lykkelig. For hver gang Asinius Gallus' venskab og Sejanus' had eller yndest¹⁰ havde styrtet nogen i ulykke (der var nemlig lige stor risiko, hvad enten man fornærmede ham eller elskede ham), udbrød folk: 'Åh Vatia, du alene forstår at leve.' (4) Men han forstod at skjule sig, ikke at leve. Der er stor forskel på, om dit liv er roligt eller ørkesløst. I Vantias levetid kom jeg aldrig forbi dette landsted uden at sige: 'Her hviler Vatia.' Men, kære Lucilius, filosofien er så hellig og ærværdig en størrelse, at folk kan lide det, der blot ligner den, selv om det er

---

7. By ved Napolibugten.

8. Servilius Vatia, ellers ukendt.

9. Romersk embedsmand med ansvar for retsvæsenet.

10. Asinius Gallus, romersk statsmand, ven med Augustus.

Lucius Aelius Sejanus (20 fvt.-31 evt.), leder af prætorianergarden (den kejserlige livgarde) under kejser Tiberius. I en periode Roms reelle hersker, berygtet for sit terrorregime.

bedrag. De fleste anser nemlig en mand, der lever tilbagetrukket, for rolig, tryk, selvbe-
roende og uafhængig, men alt det er kun muligt for den viise. Han alene forstår at leve
uafhængigt, for han forstår nemlig det, der er vigtigst, at leve. (5) Når man er flygtet fra
omstændigheder og mennesker, og når det er ens egne skuffede ambitioner, der har
forvist én, når man ikke har kunnet holde ud at se andre lykkeligere end én selv, og er
krøbet i skjul af frygt som et sky og trægt dyr, lever man ikke for sig selv, men, hvad der
er værst, for sin mave, sin søvn og sit begær. Man lever ikke nødvendigvis for sig selv,
bare fordi man ikke lever for nogen. Fasthed og vedholdenhed i ens forsæt er jo så stor
en værdi, at også ihærdig sløvhed får respekt.

6 Om selve landstedet kan jeg ikke skrive noget med sikkerhed, for jeg kender kun
facaden og det, forbipasserende kan se. Der er to imponerende, menneskeskabte
grotter, hver svarende til et rummeligt atrium. Den ene får ikke sol, men den anden har
sol, lige til den går ned. Gennem en platanlund flyder i form af en gravet kanal et
vandløb, der både munder ud i havet og Acheronsøen. Det er stort nok til fiskehold,
også selv om man tager af dem hele tiden. Man sparer dog på dem, når havet er tilgæn-
geligt, men når uvejr giver fiskerne fri, er byttet lige til at tage med hånden. (7) Det
mest behagelige ved landstedet er dog, at det har Bajæ¹¹ lige uden for døren. Det er fri
for Bajæs ulemper, men har glæde af dets fordele. Dem kender jeg selv. Jeg tror, det er
en helårsvilla, for den er vendt mod vestenvinden og tager i den grad af for den, at den
ikke når Bajæ. Det lader til, at Vatia ikke har været tosset i sit valg af det sted, hvor han
kunne leve i sløv og gammelmandsagtig uvirksomhed.

8 Men et sted bidrager ikke meget til sindsro. Det er sjælen, der skænker sig selv alt.
Jeg har set folk i sorg på et muntert og idyllisk landsted, og jeg har set folk, der så ud til
at være stressede, midt i ensomheden. Så du skal ikke mene, at din sjæl er ude af
balance, fordi du ikke er i Campanien. Og hvorfor er du ikke det? Send dine tanker
hertil! (9) Man kan godt være sammen med venner på afstand, og det så ofte og så
længe, man vil. Venskab er den største glæde, og vi nyder det endnu mere, når vi ikke
er sammen. Når vi er på samme sted, tager vi hinanden for givet, og fordi vi indimellem
sidder og snakker sammen og går en tur sammen, tænker vi overhovedet ikke på den, vi
lige har set, så snart vi har sagt farvel. (10) En anden grund til at tage fraværet med ro

---

11. By ved Napolibugten. På grund af den smukke beliggenhed og varmekilder blev byen et yndet ferie-
sted for den romerske overklasse. I brev 51.3 omtalt som en 'lasternes rastepads'.

er, at ingen kan undgå at være meget væk fra dem, de er nær ved. Vi tilbringer jo fx nætterne hver for sig, har hver forskellige ting at gøre, læser hver sit, og så er der ejendommene uden for byen. En udlandsrejse tager i virkeligheden ikke meget fra os.

11 En ven skal man eje i sjælen. Den er der hele tiden. Den ser hver dag, hvem den vil. Hav mig med, når du læser, hav mig med, når du spiser og når du går en tur. Vores liv var begrænset, hvis der var noget, tankerne ikke havde adgang til. Jeg ser dig, kære Lucilius, jeg hører dig i særdeleshed. Jeg er så meget sammen med dig, at jeg er i tvivl om, hvorvidt jeg er ved at begynde på et brev eller bare en kort besked til dig.

Hav det godt.

Seneca 56

1 Jeg tør æde min hat på, at stilhed ikke er så nødvendig, som det ser ud til, for den, der har trukket sig tilbage for at studere. Du skulle bare vide, hvor forskellige råb, jeg er udsat for fra alle sider. Jeg bor oven over selve badeanstalten. Forestil dig nu alle mulige lyde, der gør høresansen forhadet. Når de stærke træner og svinger blyvægte i hænderne, mens de enten slider i det eller lader som om, hører jeg suk, og hver gang de slipper det tilbageholdte åndedrag, hører jeg piben og anstrengt vejtrækning. Når jeg kommer ud for en doven fyr, der er tilfreds med billig massage, hører jeg klasken af hånden, der rammer skuldrene forskelligt, alt efter om den er flad eller hul. Hvis der dertil kommer en boldspiller, og han begynder at tælle boldene, er det sket! (2) Føj dertil en kværlant og en tyv, der bliver pågrebet, og ham, der kan lide at høre sin egen stemme i badet, ja også dem, der springer i bassinet med et stort plask. Ud over dem, hvis stemmer om ikke andet er regulære, tænk så på armhulebarbereren, der jævnligt bruger sin spinkle og skingre stemme til at gøre opmærksom på sig selv og kun tier stille, når han river hår ud af armhulen på en og får ham til at skribe i stedet. Så er der de forskellige opråb fra sælgeren af drikkevarer, pølsesælgeren og kagesælgeren og alle værthusholderne, der tilbyder deres varer hver med sin karakteristiske stemmeføring.

3 'Åh du må være døv og skabt af stål,' siger du, 'når dit sind er urokkeligt midt imellem så forskellige og modstridende råb, medens de uafledelige hilsener var ved at tage livet af vores Chrysispos!¹² Men jeg bekymrer mig ikke mere om den larm end om vand, der strømmer eller falder, selv om jeg har hørt, at et vist folk flyttede deres by, bare fordi de ikke kunne holde ud at høre på Nilens brusen i en katarakt. (4) En stemme forekommer mig mere forstyrrende end støj, for den bevæger sjælen, hvorimod støj bare fylder og plager ørerne. Til den støj omkring mig, der ikke forstyrrer, regner jeg forbipasserende rejsevogne, håndværkeren, der bor til leje, og savskæreren ved siden af og ham, der prøver sine trompeter og fløjter ved Meta Sudans¹³ og ikke spiller, men blæser højt. En lyd, der hele tiden afbrydes, generer mig langt mere end en vedvarende lyd.

5 Men jeg har for længst hærdet mig så meget i forhold til alt det, at jeg endda kan holde ud at høre en bådsmænd, der med den skingreste stemme angiver takten for rorkarlene. Jeg tvinger nemlig sjælen til at være opmærksom på sig selv og ikke blive afledt af ydre ting. Lad bare alt genlyde udenfor, når blot der ikke er uro i mit indre, når blot begær og frygt ikke strides, når grådighed og forkælelse ikke er uenige og den ene irriterer den anden. Hvad gavner nemlig stilhed på en hel egn, når lidenskaberne raser?

(6) Natten faldt på og lod alt ligge hen i den blideste hvile.¹⁴

Det er forkert. Der er ingen anden blid ro end, den fornuften skænker. Natten frembringer ubehageligheder, den fjerner dem ikke, og den bringer vekslende bekymringer. For den sovendes drømmesyn er lige så kaotiske som dagen. Den sande ro er den, som den gode sjæl udfolder sig i. (7) Tag nu ham, som har brug for stilhed i hele den store villa for at falde i søvn. For at der ikke skal være en lyd, der kan irritere hans ører, tier hele staben af slaver stille, og man nærmer sig på tåspidser. Han vender og drejer sig, mens han forsøger at få lidt søvn, utilpas som han er. Hvad han ikke hører, klager han over at have hørt. (8) Hvad tror, du der er i vejen? Det er hans sjæl, der støjer. Den skal

---

12. Uvist hvem der er tale om.

13. Konisk formet fontæne, hvor vandet løb ned ad siderne (sudans = svedende). Den kendteste Meta Sudans stod i Rom tæt ved Colosseum og var opført i sidste del af 1. århundrede. Seneca, som skriver dette i Bajæ, må hentyde til en lokal fontæne med samme navn.

14. Fragment af den romerske digter Varro (1. århundrede fvt.), der bl.a. skrev en latinsk gendigtning af Apollonios Rhodios' epos *Argonautika*. Fragmentet er en gendigtning af *Argonautika* III, vers 749-750.

beroliges, dens splittelse holdes nede. Du må ikke bilde dig ind, den er rolig, bare fordi kroppen ligger ned.

Undertiden er ro urolig, og derfor skal vi opfordres til at gøre noget og sørge for at udnytte vores evner, hver gang vi lider under en sløvhed, der er led ved sig selv. (9) Når store feltherrer ser, at en soldat er dårlig til at parere ordre, straffer de ham med hårdt arbejde og inddrager hans orlov. Den beskæftigede har ikke tid til at skeje ud, og intet er så sikkert, som at arbejde gør det af med lediggangens laster. Det ser mange gange ud til, at vi trækker os tilbage af lede ved det politiske liv eller af utilfredshed med, at vi ikke får nok udbytte og taknemmelighed ud af det. Men når frygt og slaphed har fået os til at gemme os for verden, sker det undertiden, at ærgerrigheden blusser op igen. Den var nemlig ikke udryddet, men var udbrændt og ovenikøbet fornærmet, fordi verden ikke rettede sig efter den. (10) Det samme gælder efter min mening selvforkælelsen, som engang imellem synes at have trukket sig tilbage, men som sidenhen frister de erklæret nøjsomme og midt i sparsommeligheden søger nydelser, den ikke har fordømt, men blot forladt, og jo voldsommere, jo mere skjult. Laster er nemlig altid mere afdæmpede, når de er synlige, ligesom sygdomme er på vej mod helbredelse, når først de bryder ud af det skjulte og viser sig i al deres styrke. Griskhed, ærgerrighed og de andre lidelser i menneskesindet er derfor også allermest farlige, når de er vejet for en blot tilsyneladende helbredelse. (11) Vi ser ud til at leve i ro og fred, men gør det ikke. For hvis vi for alvor har blæst til retræte og vist foragt for det imponerende, så vil, som jeg sagde før, ingenting aflede os, ingen sang fra mennesker eller fugle vil afbryde vores gode tanker, der allerede er faste og sikre.

12 Den natur, der forstyrres af lyde og andre tilfældigheder, er letpåvirkelig og har endnu ikke fundet ind til sig selv. Den har en bekymring i sig, en frygt, der kommer indefra, som gør den overnervøs, sådan som vores Vergil beskriver det:

Jeg, som før ikke skræmtes af lanser der slyngedes mod mig,
eller af Grækerne når de gik frem i tætte geledder,
fyldes af skræk ved hvert pust, ved den mindste raslen i løvet,
bange for byrden jeg bar, og den lille jeg havde i hånden.¹⁵

---

15. Vergils *Aeneide* 2, 726-729, oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

(13) Den førstnævnte er viis. Ham skræmmer hverken dirrende lanser, våben der støder sammen i den tætte kamptummel eller larmen i den styrtede by. Den anden er uvidende, han frygter for sine ting og bliver skræmt ved enhver raslen. En hvilken som helst lyd slår ham ud, som var det larm, og de mindste bevægelser gør ham opskræmt. Det er hans oppakning, der gør ham frygtsom. (14) Tag hvem du vil af disse succesrige folk, der slæber og bærer på en masse, og du vil finde ham

‘bekymret for følge og byrde’.¹⁶

Vær klar over, at du først da er bragt i balance, når intet råb når frem til dig, når ingen lyd bringer dig ud af fatning, hverken den behagelige eller den truende eller den blot ligegyldige larm. (15) ‘Men hør lige her! Er det ikke indimellem mere behageligt at være fri for larm?’ Jo, det er det da. Derfor vil jeg også selv tage herfra. Jeg ville prøve mig og træne mig. Men hvorfor plage sig selv længere, når Odysseus til sine mænd fandt så ligetil et middel selv mod Sirenerne.¹⁷

Hav det godt.

Seneca 57

1 Da jeg skulle tilbage til Napoli fra Bajæ,¹⁸ var det let at overbevise mig om, at det var uvejr, så jeg ikke skulle tage sejlturen en gang til. Der var imidlertid så meget mudder hele vejen, at det så ud, som om jeg havde sejlet alligevel. Alt det, atleterne må igennem, måtte jeg udstå den dag. Efter indsmøringen ventede en støvsky os i tunnelen ved Napoli.¹⁹ (2) Det er det længste fængsel, man kan forestille sig, de mørkeste fakler, der ikke lader os se i mørket, men bare se mørket selv. Men også selv om der var lys derinde, ville det forsvinde i støvet, som er generende og besværligt nok udenfor. Hvordan kan det være, at støv, der svæver om sig selv i et lukket rum uden vind, lægger

---

16. Ukendt citat.

17. Da Odysseus på sin hjemrejse fra Troja passerede de klippeskær, hvor Sirenerne sang lokkede sømænd i undergang, lod han sine mænds ører stoppe til med voks og sig selv binde til masten, for at mændene ikke skulle blive lokket af sangen, og han selv kunne høre den uden mulighed for at kaste sig selv i havet.

18. By ved Napolibugten (se note i brev 55.7).

19. 700 meter lang tunnel, der forbinder Napoli med De flegræiske Marker. Bygget ca. 37 fvt.

sig lige nøjagtigt på dem, der hvirvler det op? På én gang var jeg ude for to uforenelige plager. Jeg led på samme strækning, på samme dag under både mudder og støv.

3 Dette mørke gav mig dog noget at tænke over. Jeg mærkede ligesom et stik i sjælen og en bevægelse uden frygt. Det uvante fænomen frembragte både nysgerrighed og væmmelse hos mig. Nu taler jeg ikke til dig om mig selv - jeg er langt fra acceptabel, og slet ikke fuldkommen - men om ham, som tilfældet har mistet magten over. Også hans sjæl vil blive ramt, og han vil skifte kulør. (4) Visse ting kan ingen dyd hos ham undslippe, kære Lucilius. Hans krop minder sjælen om sin egen dødelighed. Derfor vil hans ansigt fortrække sig ved noget sørgeligt, han vil fare sammen ved noget uventet, og det vil sortne for hans øjne, hvis han ser ned fra kanten af en dyb afgrund. Det er ikke frygt, men en naturlig reaktion, fornuften ikke kan overvinde. (5) Nogle gange kan modige mænd, der ikke viger tilbage for at lade deres eget blod flyde, ikke holde ud at se andres. Nogle bukker under og besvimer ved at berøre eller se på et frisk sår, andre gør det ved et gammelt, betændt sår. Der er også nogle, der har lettere ved at modtage et sværdhug end at se på det.

6 Jeg mærkede altså som sagt en vis om ikke rystelse, så bevægelse. Så snart vi fik øje på lyset igen, vendte glæden af sig selv helt spontant tilbage. Jeg gav mig derefter til at tale til mig selv om, hvor tåbeligt det er at frygte noget mere end andet, når udfaldet er det samme. Hvad forskel gør det, om det er et skur eller et bjerg, der styrter ned over én? Der er ingen, vil du se. Men der er dem, der vil frygte den sidste sammenstyrtning mere, selv om man dør i begge tilfælde. Frygten drejer sig ikke om det, det ender med, men om måden.

7 Tror du nu, jeg taler om de stoikere, der mener, at sjælen ikke kan overleve, hvis et menneske bliver knust under en stor vægt, men straks bliver splittet ad, fordi den ikke frit kan komme ud? Det gør jeg virkelig ikke, og jeg mener, de, der siger sådan, tager fejl. (8) En flamme kan ikke slås ned, for den slipper ud under det, der trykker den, og luft tager ikke skade af slag eller stød, ja splittes ikke engang, men spreder sig omkring det, den må vige for. På samme måde kan sjælen, der består af det fineste stof, ikke fanges og ikke slås ihjel inde i en krop, men fordi den er så fin, bryder den ud gennem selve det, der presser den sammen. Ligesom lynet, selv når det har slået ned og glimtet over et stort område, trækker sig tilbage gennem en snæver åbning, kan også sjælen, som er endnu finere end ild, slippe ud gennem ethvert legeme.

9 Man må så spørge, om den kan være udødelig. Det kan du være helt sikker på, at hvis den overlever kroppen, kan den ikke på nogen måde knuses, for der gives ikke udødelighed med undtagelser, og intet som helst kan skade det evige.

Hav det godt.

Seneca 58

1 Hvor fattige vi er på ord, hvor mange vi mangler, har jeg aldrig forstået bedre end i dag. Da vi tilfældigvis talte om Platon, stødte vi ind i tusindvis af ting, vi gerne ville betegne, men ikke fandt ord for. Der har godt nok været nogle, men de er gået af brug på grund af vores kræsenhed. Men kan den fattige tillade sig at være kræsen?

2 Det insekt, der stikker kørerne og spreder dem ud over markerne, og som grækerne kalder oistros, kaldte vi førhen asilus. Hør bare Vergil:

Nær Silarus' lund og Alburnus' stenhårde ege
midt i det grønne den flagrer talrigt, dens navn er *asilus*,
siger en romer, men spør du en græker, så hedder den *oistros*.
Ubehagelig, skinger i tonen spreder den kvæget
skræmt ud af skovene...²⁰

(3) Jeg tror, det er klart, at det ord er forsvundet. For ikke at gå for vidt var der tidligere nogle usammensatte ord i brug, fx sagde de 'at kæmpe [*cernere*] med våben'. Igen vil Vergil tjene som bevis:

Over de vældige mænd, der fra hver sin ende af verden
nu skal møde hinanden og kæmpe [*cernere*] på livet med våben.²¹

Der anvender vi nu det sammensatte verbum *decernere*. Den usammensatte glose er gået af brug. (4) De gamle sagde *iusso* i stedet for *iussero*.²² Det er ikke bare mig, der siger det, det er Vergil:

---

20. Vergils *Georgica* 3, 146-150. Egen oversættelse.

21. Vergils *Aeneide* 12, 708-709. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

22. *iusso* og *iussero*: Former af et verbum, der betyder befaler.

Resten følger mig selv og angriber hvor jeg befaler [*iusso*]²³

(5) Nu er jeg ikke ude på med disse detaljer at vise, hvor meget tid jeg har spildt hos en grammatiker. Men jeg vil have dig til at forstå, hvor mange af ordene hos Ennius og Accius,²⁴ der har samlet rust, når selv ord hos ham, vi gennempløjer dagligt,²⁵ er gledet ud af vores sprog.

6 Du siger: 'Hvad er meningen med sådan en indledning? Hvad tjener den til?' Det vil jeg ikke skjule. Jeg ønsker, så vidt det kan lade sig gøre, at du tager godt imod det, når jeg bruger ordet væren [*essentia*]; i modsat fald bruger jeg det, selv om det irriterer dig. Jeg regner Cicero for ophavsmanden til det ord, han er velfunderet efter min mening. Vil du have et moderne belæg, kan jeg nævne Fabianus,²⁶ lærd og elegant med en lysende stil selv i vores blaserte tid. Men hvad vil der ske, kære Lucilius? Hvordan skal man oversætte *οὐσία*, en uomgængelig realitet, en virkelighed, der rummer grundlaget for alt? Tillad mig altså at bruge det ord væren. Jeg skal nok gøre mig umage for at udøve den ret, du giver mig, så sparsomt som muligt. Måske vil jeg være tilfreds med bare at have fået lov. (7) Hvad har jeg ud af, at du giver mig lov, når jeg ikke på nogen måde på latin kan udtrykke det, som jeg har skældt vores sprog ud for? Du vil forbande den romerske forlegenhed mere, hvis du ved, at det kun er en enkelt stavelse, jeg ikke kan oversætte. Du vil vide hvilken. Τὸ ὄν. Du synes nok, jeg er et kejtet hoved, at det er lige for og kan omskrives med 'hvad der er'. Men jeg ser en stor forskel. Jeg er nødt til at sætte et verbum i stedet for et substantiv, men hvis der ikke er andet at gøre, så vil jeg bruge 'hvad der er'.

8 Platon brugte ordet på seks måder, sagde vores gode ven, en meget lærd mand, i dag. Jeg vil fremlægge dem alle for dig, men først må jeg gøre opmærksom på, at der findes almenbegreber og arter. Nu søger vi det første almenbegreb, som alle arterne er underordnet. Alle opdelinger udspringer af det, og det omfatter alt. Vi finder det ved at gå baglæns gennem de enkelte led. Sådan vil vi blive ført til det første. (9) Mennesket er en art, som Aristoteles siger, hesten er en art, hunden en art. Altså skal man lede efter

---

23. Vergils *Aeneide* 11, 467. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

24. Quintus Ennius, en af de tidligste romerske digtere (239-169 fvt.).
Luccius Accius, tidlig romersk digter og filolog (170-ca. 90 fvt.).

25. Vergil.

26. Papirius Fabianus, filosof og lærer for Seneca (se brev 40.12).

noget, der er fælles for dem alle, et bånd, som omfatter dem, og som de er underordnet. Hvad er det? Dyr. Ergo er det nærmeste almenbegreb for alle dem, jeg lige har nævnt – menneske, hest og hund – dyr. (10) Men der er nogle, der er levende uden at være dyr. Man er nemlig enige om, at afgrøder og bevoksninger ånder. Derfor siger vi også, at de lever og dør. Altså vil det levende udgøre den overordnede gruppe, fordi både dyrene og planterne er i den kategori. Men noget mangler liv, som fx klipper. Derfor er der noget, der går forud for det levende, nemlig legemet. Det vil jeg dele sådan op, at jeg siger, at alle legemer enten er levende eller ikke-levende. (11) Yderligere er der en højere kategori end legeme. Vi siger nemlig, at der findes noget legemligt og noget ikke-legemligt. Hvad er så det, som de to grupper kan udledes af? Det, som vi lige for lidt siden gav den ikke tilstrækkeligt præcise betegnelse 'hvad der er'. Det vil nemlig blive delt i underarter, så vi siger: 'Hvad der er' er enten et legeme eller noget ikke-legemligt.

12 Det er altså det første og mest overordnede, så at sige generelle begreb; der er også andre almenbegreber, men de er artsbetegnelser. Fx er menneske et almenbegreb, for det omfatter forskellige folkeslag, grækere, romere og parthere, forskellige farver, hvide, sorte og gule, og enkeltpersoner, Cato, Cicero og Lukrets. For så vidt det rummer mange ting, gælder det som almenbegreb; når det er under noget andet, gælder det som art. Almenbegrebet 'hvad der er' er generelt og har ikke noget over sig. Det er altings udgangspunkt, alt er under det. (13) Der er stoikere, der vil placere endnu et almenbegreb over dette, som går forud for det. Det kommer jeg tilbage til, når jeg først har gjort klart, at det almenbegreb, jeg har talt om, med rette anbringes først, fordi det indbefatter det hele. (14) 'Hvad der er' deler jeg i disse arter, at der er legemlige og ikke-legemlige størrelser. Et tredje gives ikke. Hvordan opdeler jeg det legemlige? Sådan her: I organisk eller uorganisk. Og hvordan deler jeg så organismerne? Som sagt: Nogle har bevidsthed, andre blot liv, eller sådan: Nogle har fremdrift, de rører på sig og flytter sig, andre er fæstnet til jorden og næres og vokser i kraft af deres rødder. Væsener med bevidsthed, i hvilke arter ordner jeg så dem? De er enten dødelige eller udødelige. (15) Det første almenbegreb synes for nogle stoikere at være 'noget'. Jeg giver deres begrundelse her. De siger: 'I verden er der noget, der findes, og noget, der ikke findes, men også det, der ikke findes, er en del af verden. Det falder én ind, ligesom kentaurer, giganter og hvad der ellers er, som er formet af falsk tænkning, og som efterhånden danner en forestilling, selv om der ingen virkelighed er bag.'

16 Nu vender jeg tilbage til det, jeg lovede dig, hvordan Platon deler alt det værende ind i seks former. Den første form erkender man hverken ved at se eller røre eller med nogen anden sans. Man gør det med tanken. Det, der findes som almenbegreb, fx mennesket som sådan, kan man ikke se. Men enkeltmennesket som fx Cicero og Cato kan man se. Dyr ser man ikke, det er noget, man tænker. Man ser den konkrete hest og hund.

17 Platon sætter som den anden form for det værende det, som rager op og overgår alt, altså det, der i særlig grad er til. Digter er en fællesbetegnelse (for det kalder man alle, der sætter vers sammen), men allerede hos grækerne er det kommet til at betegne blot én. Du ved jo nok, det er Homer, når du hører betegnelsen 'digteren'. Hvad er dette værende så? Gud, selvfølgelig, større og mægtigere end alle.

18 Den tredje slags er dem, der eksisterer i sig selv. De er utallige, men anbragt uden for vores synsvidde. Du spørger, hvad det er? Det er Platons eget gods. Han bruger ordet 'ideer' om det, som alt, hvad vi ser, bliver til ud fra og formes efter. De er uforgængelige, uforanderlige og ukrænkelige. (19) Hør her, hvad en idé er, dvs. hvad Platon mener, det er: 'Ideen er det evige mønster for de ting, naturen skaber.' Til definitionen vil jeg føje en fortolkning for at gøre det mere klart for dig. Jeg vil lave et billede af dig. Som mønster for maleriet har jeg dig. Her henter mit sind noget af det udseende, som det lægger ind i sit værk. Det ydre, som på den måde oplyser og vejleder mig, og som jeg vil efterligne, det er idéen. Verden rummer altså talrige sådanne mønstre af mennesker, fisk og træer. Alt, hvad naturen skal frembringe, præges efter dem.

20 På fjerdepladsen kommer billedet. Det er vigtigt, du forstår, hvad der menes med 'billede' her og tilskriver Platon, ikke mig, vanskeligheden ved stoffet. Det er altid svært at skelne så fint. Lige før sammenlignede jeg med en maler. Når han ønskede at male Vergil, betragtede han ham selv. Vergils udseende var idéen, mønsteret for det kommende værk. Billedet [eidos] er det, som kunstneren trækker ud af dette og lægger i værket. (21) Du spørger om forskellen? En ting er mønsteret, en anden det udseende, der tages fra mønsteret og lægges i værket. Kunstneren efterligner det ene og frembringer det andet. Statuen har et ydre; det er billedet. Selve mønsteret, som kunstneren betragter for at modellere statuen, har et ydre; det er idéen. Skal jeg sige det på en

anden måde, er billedet i værket, idéen udenfor, og den er ikke bare udenfor, men går forud for værket.

22 Den femte slags er det, der findes i al almindelighed. Fra nu af har det med os at gøre. Her er alt, mennesker, kvæg og ting. Sjette slags er det, der i en vis forstand findes, fx det tomme rum eller tiden.

Alt det, vi ser og rører ved, regner Platon ikke for noget, der efter hans mening virkelig eksisterer, for det flyder og formindskes og forøges til stadighed. Ingen af os er den samme i alderdommen, som han var som ung. Ingen af os er den samme om morgenen, som han var dagen før. Vores kroppe strømmer væk som floder. Alt det, du ser, løber som tiden. Intet af det, vi ser, er blivende. Jeg selv er forandret, mens jeg skriver om forandring. (23) Heraklit²⁷ siger det sådan: 'Vi går ud i og går ikke ud i den samme flod to gange.' Flodens navn forbliver jo det samme, men vandet er løbet væk. Det er tydeligere med en flod end med et menneske, men en lige så hurtig strøm fører os væk. Jeg er så forundret over det vanvid, at vi så ivrigt elsker kroppen, den mest flygtige størrelse, og er bange for, at vi engang skal dø, selv om ethvert øjeblik er en tidligere tilstands død. Lad være med at frygte, at det sker én gang, når det sker dagligt! (24) Jeg har talt om mennesket, som er strømmende og forgængeligt og underkastet allehånde årsager. Endog verden, som er evig og uovervindelig, forandres og forbliver ikke den samme. Selv om den har det samme i sig som før, har den det alligevel på en anden måde; den flytter på det.

25 'Hvad gavner den slags spidsfindigheder mig?' vil du vide. Hvis du spørger mig, ingenting. Men ligesom gravøren lader sine øjne, der længe har været opmærksomme og er trætte, hvile, afleder dem og så at sige spænder fra, sådan bør vi engang imellem lade sjælen slappe af og komme sig med lidt underholdning. Men underholdningen skal være en indsats. Hvis du er opmærksom, kan du få noget ud af det, som kan vise sig at være godt. (26) Jeg plejer at gøre sådan, Lucilius: Af enhver tanke, selv hvis den er så langt fra filosofien som muligt, prøver jeg at grave noget frem, som jeg kan gøre brugbart. Er der noget, der har mindre at gøre med moralsk forbedring end det, jeg lige har gennemgået? Hvordan kan de platoniske idéer gøre mig bedre? Hvad kan jeg uddrage af dem, der kan holde mit begær nede? Vel lige præcis det, at alt det, der tjener sanserne, som tænder og ophidser os, ifølge Platon ikke hører til det, der i virkelig-

---

27. Græsk filosof, omkring 500 fvt., fragment 49a i Diels-Kranz.

heden eksisterer. (27) Altså er det forestillinger, der kun for en kort tid ser ud af noget, men intet af det er stabilt eller fast. Alligevel ønsker vi os det, som om det altid ville eksistere og vi altid besidde det. Svage og flygtige befinder vi os blandt tomme ting. Lad os rette sjælen mod det, der er evigt. Lad os beundre alle tings ophøjede former og gud, der færdes mellem dem. Han tager vare på, hvordan han kan forsvare dét imod døden, som han ikke har kunnet gøre udødeligt, fordi stoffet modsatte sig det, og hvordan han kan overvinde den legemlige brist med fornuft. (28) Det hele varer nemlig, ikke fordi det er evigt, men fordi det forsvares af den styrendes omsorg. Var det udødeligt, behøvede det ikke en beskytter. Skaberen bevarer det ved at overvinde stoffets skrøbelighed med sin styrke. Lad os da foragte alt, der er så værdiløst, at der slet og ret er tvivl om, hvorvidt det eksisterer. (29) Hvis gud fritager verden som sådan fra fare ved sit forsyn, og den er lige så dødelig, som vi er, skal vi tænke, at vi også med vores forudseenhed kan forlænge fristen lidt for vores lille legeme, for så vidt vi kan styre og tvinge de lyster, som er grunden til de flestes undergang.

30 Platon medvirkede selv med sin omhu til, at han nåede en høj alder. Han var ganske vist født med en sund og stærk krop, og det var det brede bryst, der havde skaffet ham navnet,²⁸ men sørejser og farer havde svækket ham meget. Alligevel førte hans nøjsomhed, hans mådehold med det, der fremkalder grådighed, og hans omhyggelige vågen over sig selv ham frem til alderdommen trods de mange grunde, der kunne forhindre det. (31) Jeg tror nemlig, du ved, at det takket være sin omhu lykkedes Platon at dø på sin fødselsdag præcis 81 år gammel. Derfor ofrede nogle udenlandske spåpræster, der tilfældigvis var i Athen, til den døde i den mening, at han havde fået en mere end menneskelig skæbne, fordi han havde fuldendt det mest perfekte tal, nemlig ni gange ni. Jeg er ikke i tvivl om, at du nok kan klare dig med færre dage og give afkald på ofret. (32) Nøjsomhed kan få en til at leve længere, selv om det efter min mening hverken skal efterstræbes eller ligefrem afvises. Det er rart at beholde sig selv så længe som muligt, forudsat at man gør sig fortjent til at have det selskab.

Derfor vil jeg fremsætte mit syn på det, om man skal fravælge den sidste del af alderdommen og ikke afvente afslutningen, men selv tage hånd om sagen. Det er tæt på at være frygt, hvis man i sløvhed venter på skæbnen, ligesom den, der i sin overdrevne afhængighed af vin tømmer amforen helt og ligefrem slubrer bundfaldet op. (33)

---

28. Πλάτων udledes her af adjektivet πλατύς, som betyder flad, bred.

Spørgsmålet er i virkeligheden, om den sidste del af livet er bundfald, eller det er det klareste og reneste, forudsat at sindet er uskadt, og de fulde sanser støtter ånden, og kroppen ikke er nedbrudt og død før tiden. Det gør nemlig en afgørende forskel, om det er livet eller døden, man forlænger. (34) Men er kroppen ude af stand til at løse sine opgaver, burde man så ikke befri sjælen, der lider under det? Man skal måske endda gøre det lidt før, man ellers ville, for at undgå, at man ikke kan, når man skal. Eftersom der er større fare ved at leve dårligt end ved at dø hurtigt, er det tåbeligt ikke at betale med et kort stykke tid for at slippe for en stor risiko. Det er kun få, der når uskadte frem til døden efter en lang alderdom, mange har levet et uvirksomt liv uden at kunne noget. Er det så grusomt at give afkald på en del af livet frem for retten til at gøre en ende på det? (35) Tag nu ikke afstand fra det, jeg siger, som om det allerede skulle have med dig at gøre, men overvej det. Jeg vil ikke forlade alderdommen, hvis den vil lade mig beholde mig selv helt, nemlig for den bedste dels vedkommende. Men hvis den begynder at ryste min sjæl og undergrave noget af den, hvis den ikke lader mig beholde livet, men blot vejrtrækningen, vil jeg springe ud af det rådne og faldefærdige hus. (36) Jeg vil ikke flygte fra sygdom ved hjælp af døden, blot den kan behandles og ikke spærrer for ånden. Jeg vil ikke løfte hånd mod mig selv på grund af smerte, for så er det at dø lig med at blive overvundet. Hvis jeg bliver klar over, at jeg skal leve med varig smerte, så vil jeg forlade livet, ikke på grund af smerten, men fordi den vil forhindre mig i at gøre alt det, man lever for. Den, der dør på grund af smerte, er svag og slap, den, der lever for smertens skyld, er dum.

37 Men jeg bliver ved og ved. I øvrigt er det et emne, som kan fylde en dag. Og hvordan skal en kunne gøre en ende på livet, når han ikke kan afslutte et brev? Altså: Hav det godt. Det vil du hellere læse end død og atter død.

Hav det godt.

Seneca 59

1 Det var en stor nydelse, dit brev gav mig. Jeg må have lov at bruge almindelige ord, uden at du tager dem i stoisk betydning. Vi er overbevist om, at nydelsen er en last. Det er den helt sikkert, men vi bruger dog i almindelighed det ord til at betegne en glad

sindsstemning. (2) Jeg er godt klar over, at nydelsen, hvis vi følger stoisk norm, er en forbandet ting, og at glæde kun er mulig for den viise. Glæde er nemlig, at sindet er løftet op i tiltro til sine egne sande goder. I almindelig daglig tale siger vi dog, at vi har følt stor glæde ved en persons valg til konsul eller bryllup eller hustrus nedkomst. Det er dog langt fra glæder, tværtimod er det ofte starten på en kommende sorg. Det er glædens væsen, at den ikke hører op eller vender sig til det modsatte. (3) Når vores Vergil siger

.... Sindets befængte

Fryd..²⁹

er det smukt udtrykt, men det er ikke rigtigt. Der findes nemlig ikke nogen dårlig fryd eller glæde. Han anvendte den betegnelse om nydelser for at sige noget bestemt. Han talte nemlig om mennesker, der nød deres slethed. (4) Det var dog ikke med urette, jeg sagde, at det var en stor nydelse, dit brev gav mig. Selv om en mand uden indsigt glæder sig med rette, så kalder jeg dog hans sindsstemning, som er ustyrlig og lige straks vil forandre sig til det modsatte, for nydelse. Den er frembragt af en formodning om et falsk gode, den er ukontrolleret og overdreven.

Men for nu at vende tilbage til sagen skal du høre, hvad der glædede mig i dit brev. Du har magt over ordene. Formen forfører dig ikke og trækker dig ikke længere væk, end du har sat dig for. (5) Der er mange, der bliver fristet af skønheden ved en vending, de kan lide, til at skrive noget, de ikke havde tænkt sig. Det sker ikke for dig. Alt er kortfattet og sagligt. Du får sagt det, som du vil, og mere, end der står. Det er tegn på et vægtigt indhold. Det er tydeligt, at din sjæl heller ikke rummer noget overflødigt eller oppustet. (6) Jeg finder dog metaforer hos dig, som er om ikke uoverlagte, så lige på kanten. Jeg finder billeder, og hvis nogen forbyder os at bruge dem og mener, at kun digterne må, tror jeg ikke, han har læst nogen af de gamle. Dengang tilstræbte man endnu ikke en stil, der skulle gøre indtryk. De formulerede sig enkelt og for at udtrykke en mening, men deres skrifter er fyldt med sammenligninger. Jeg mener, sammenligninger er nødvendige, ikke af samme grund som hos digterne, men for at hjælpe os til at forstå, for at henvise både forfatteren og hans læser til virkeligheden.

---

29. Vergils *Aeneide* 6, 278-279. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996

7 Lige for tiden læser jeg Sextius,³⁰ en skarpsindig filosof, der skriver på græsk med en romersk tankegang. Et billede hos ham har gjort indtryk på mig: At en hær går i firesidet slagorden, rede til kamp, når fjenden kan komme fra alle sider. 'Det samme bør den viise gøre,' siger han. 'Han skal udfolde alle sine dyder i alle retninger, så de kan være klar til forsvar, hvor som helst der opstår en fare og uden forvirring reagere på deres leders befaling.' I de store feltherrers hære kan man se, at en befaling opfattes af alle tropper samtidigt, fordi de er opstillet sådan, at én mands signal løber gennem infanteri og rytteri på samme tid. Det, siger Sextius, er endnu mere nødvendigt for os. (8) Hærene har nemlig ofte frygtet fjenden uden grund, og den strækning, de havde størst mistanke til, var den allersikreste. Tåbelighedens hær anser ikke noget for pacificeret. Den ser farer overalt. Begge flanker er nervøse. Farerne kommer forfra og bagfra. Alt gør den bange, den er uforberedt og selv dens egne hjælpetropper skræmmer den. Den viise derimod er rustet og klar til ethvert angreb. Hvad enten det er fattigdom, sorg, vanære eller smerte, der overvælder ham, vil han ikke vige. Uforfærdet vil han gå imod dem, ja midt ind imellem dem. (9) Meget binder os, meget svækker os. Vi har længe været syltet ind i disse fejl. Det er svært at skylle dem af sig, for vi er ikke bare blevet smurt ind i dem, vi er blevet gennemsyret af dem.

For nu ikke at gå fra billede til billede vil jeg stille det spørgsmål, som jeg ofte overvejer med mig selv, nemlig hvorfor tåbeligheden har så fast et tag i os. Det har den for det første, fordi vi ikke støder den beslutsomt fra os og lægger alle kræfter i at blive reddet, dernæst fordi vi ikke tror nok på det, som viise mænd har fundet frem til, og ikke øser af det med åbent sind, men tværtimod tager for let på så vigtig en sag. (10) Men hvordan kan nogen, som kun lærer noget, når lasterne giver ham fri, lære nok imod lasterne? Ingen af os er gået i dybden. Vi har kun plukket fra overfladen, og selv det mindste tidsforbrug på filosofi har for os i vores travlhed været nok, ja mere end nok. (11) Det er først og fremmest en hindring, at vi hurtigt bliver tilfredse med os selv. Hvis vi møder nogen, der kalder os for gode mænd, kloge og retskafne, går vi med til det. Vi har ikke nok i en behersket ros. Alt hvad en hæmningsløs leflen overdænger os med, tager vi som fortjent. Vi er enige med dem, som påstår, vi er de bedste og de viiseste, selv om vi godt ved, at de ofte lyver om mange ting. Vi bærer så meget over

---

30. Sextius, romersk filosof (1. århundrede fvt.). Grundlagde en filosofisk skole, der kombinerede elementer fra den pythagoræiske lære og stoicismen.

med os selv, at vi gerne vil roses for det, som vi gør lige det modsatte af. Når man udøver tortur, ser man sig selv som den mildeste, når man plyndrer, som den mest gavmilde, og når man er fuld og liderlig, som den mest mådeholdne. Resultatet er, at vi ikke ønsker at forandre os af den grund, at vi er blevet overbevist om, at vi er de bedste.

12 Da Alexander strejfede rundt i Indien og bekrigede folkeslag, der ikke engang var særlig kendt af deres naboer, skete det under belejringen af en by, at han, mens han red rundt om byen og ledte efter det sted, fæstningsmuren var svagest, blev ramt af en pil. Han blev siddende længe og fortsatte det, han var begyndt på. Da blødningen var standset, voksede smerten imidlertid i det størknede sår, og da benet, der hang slapt ned fra hesten, efterhånden var blevet følelseløst, blev han tvunget til at springe af. Så sagde han: 'Alle sværger, at jeg er Jupiters søn, men dette sår råber, at jeg er et menneske.' (13) Lad os gøre det samme. I et eller andet omfang fordrejer smiger hovedet på os alle sammen. Vores svar skal være: 'I siger ganske vist, at jeg er klog, men jeg kan selv se, hvor meget unødvendigt jeg begærer, og hvor skadelige ting jeg ønsker. Mæthed viser dyrene, hvilken grænse der bør være for mad og drikke, men ikke engang det forstår jeg. Jeg ved endnu ikke, hvor meget jeg kan tage.' (14) Nu skal jeg lære dig, hvordan du kan forstå, at du ikke er viis. Den viise er fuld af glæde, munter og mild, uforfærdet. Han lever på lige fod med guderne. Undersøg nu dig selv: Hvis du aldrig føler sorg, hvis håb aldrig plager din sjæl med forventning om noget fremtidigt, hvis du nat og dag har en ensartet, rank og ligevægtig sjæl, der hviler i sig selv, har du nået det højeste gode for et menneske. Men hvis du vil have nydelser både hvor som helst og af enhver slags, skal du vide, at du er lige så langt fra visdommen, som du er fra glæden. Du ønsker at finde glæden, men du farer vild, fordi du håber at finde den mellem rigdomme og æresembeder, dvs. du søger glæden mellem bekymringer. Det, som du søger i den tro, at det vil give dig glæde og nydelse, er årsag til smerte. (15) Jeg siger dig: Alle stræber mod det, mod glæden, men de ved ikke, hvad den varige og store glæde kommer af. En tror, det er af fester og overforbrug, en anden at det er af karriere og flokke af klienter om ham, en af en elskerinde, en anden af lærdommens tomme blær og læsning, der ikke helbreder. Bedrageriske og korte fornøjelser narrer dem alle sammen, ligesom en rus, der opvejer en enkelt times muntre galskab med lang tids lede, eller klapsalvernes og hyldestens gunst, som giver store bekymringer og koster dyrt.

16 Tænk altså på, hvad visdommens virkning er: En uforanderlig glæde. Den viises sjæl er ligesom verden over månen. Der er himlen altid klar. Du har altså også den grund til at ønske at være viis, at den viise aldrig er uden glæde. Denne glæde får man kun ved at være bevidst om dyderne. Kun den tapre, den retfærdige og den mådeholdne kan føle glæde. (17) Du spørger: 'Kan tåbelige og onde mennesker da ikke føle glæde?' Ikke mere end løver, der har fanget et bytte. Når de er blevet trætte af vin og liderlighed, når natten forlader dem midt i deres laster, når der er fyldt flere nydelser i den trange krop, end den kan rumme, og de vokser som bylder, så råber staklerne dette vers af Vergil:

Hvorledes vi tilbragte natten, den sidste, i ugrundet glæde,
ved du jo selv.³¹

(18) De nydelsessyge tilbringer hver nat mellem falske glæder, ja endda som om den var den sidste. Den glæde, som følger guderne og dem, der vil være deres ligemænd, afbrydes ikke og hører ikke op. Den ville høre op, hvis den var taget et andet sted fra. Fordi den ikke er givet os af andre, er den heller ikke underlagt andres vilje. Det, som tilfældet ikke har givet os, tager det ikke fra os.

Hav det godt.

Seneca 60

1 Jeg er utilfreds, jeg kæmper og er rasende. Ønsker du stadig, hvad din amme eller pædagog eller mor ønskede for dig? Kan du da ikke se, hvor meget af det, de har ønsket, der er dårligt? Hvor skadelige er ikke vores nærmestes ønsker for os! De skader mere, jo mere de bliver opfyldt. Det undrer mig ikke længere, hvis alle vores fejl følger os lige fra den tidligste barndom. Vi er vokset op midt i vores forældres forbandelser. Må guderne engang høre os bede for os selv uden forventning. (2) Hvor længe vil vi blive ved med at forlange noget af guderne? Kan vi da endnu ikke forsørge os selv? Hvor længe vil vi fylde de store byers opland med kornmarker? Hvor længe skal et helt folk høste for os? Hvor længe skal store skibe, og det endda fra over mere end ét hav,

---

31. Vergils *Aeneide* 6, 513-14. Oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

hente ingredienser til bare ét måltid? En tyr mættes af græs fra meget få tønder land; en skov rækker til flere elefanter. Mennesket græsser både til lands og til vands. (3) Hvor jeg vil hen? Har naturen på trods af vores overskuelige krop givet os en så umættelig bug, at vi kan overgå de allerstørste og allermest sultne dyr i begær? Slet ikke. Hvor lidt er det ikke, naturen vil have! Den har nok i lidt. Det er ikke vores maves sult, der koster os meget, det er forfængelighed. (4) Lad os derfor regne dem, der som Sallust³² siger 'adlyder maven' som dyr, ikke som mennesker, og nogle af dem ikke engang som dyr, men som døde. En levende er én, der er til gavn for mange og som bruger sig selv. Men når man gemmer sig og sløver den, er ens hus som en grav. Du kan skrive deres navn i marmor på selve dørtrinnet. De er kommet deres egen død i forkøbet.

Hav det godt.

Seneca 61

1 Lad os holde op med at gå efter det, vi gik efter. Jeg arbejder i hvert fald på ikke som gammel at ville det samme, som jeg ville som dreng. Det er det eneste, dagene går med, det går nætterne med, det er min opgave og hovedpine at gøre en ende på de gamle fejl. Jeg arbejder på, at den enkelte dag skal være som et helt liv for mig. Jeg river den ved gud ikke til mig som den sidste, men ser sådan på den, at den godt kunne være det. (2) Jeg skriver dette brev til dig med den indstilling, at døden vil kunne rive mig væk midt under skrivningen. Jeg er klar til at gå, og jeg nyder netop livet, fordi jeg ikke er for afhængig af, hvor længe det varer. Før alderdommen tog jeg mig af at leve godt, i alderdommen tager jeg mig af at dø godt. Men at dø godt er at dø villigt.

3 Gør dig umage med aldrig at gøre noget ufrivilligt. Hvad som helst der vil være tvang for den, der kæmper imod, er ikke tvang for den villige. Det siger jeg dig: Den, der frivilligt tager imod ordrer, har undgået den bitreste del af slaveriet, at gøre, hvad man ikke vil. Det er ikke den, der på befaling gør noget, der er en stakkel, men den, der gør det mod sin vilje. Lad os da bringe sindet i sådan en ro, at vi vil det, situationen

---

32. Gaius Sallustius Crispus, romersk historiker (86-35 fvt.). Citatet er fra indledningen til hans værk om den catilinariske sammensværgelse (Cat. 1).

kræver, og at vi især kan tænke på vores død uden bedrøvelse. (4) Vi bør forberede os på døden førend på livet. Livet er godt i sig selv, men vi begærer dets goder. Vi synes, der mangler noget, og det vil vi altid synes. For at leve nok rækker hverken år eller dag, men indstillingen. Jeg har haft min tid, kære Lucilius, mæt afventer jeg døden.

Hav det godt.

Seneca 62

1 De lyver, de, der gerne vil have det til at se ud, som om en masse forpligtelser står i vejen for frie studier. De foregiver travlhed og forøger den, og de stresser sig selv. Jeg har fri, Lucilius, helt fri, og hvor jeg end er, er jeg min egen. For jeg overgiver ikke mig selv til tingene, men låner mig ud, og jeg forfølger ikke grunde til at spille tiden. Overalt, hvor jeg befinder mig, forholder jeg mig til mine tanker og overvejer noget nyttigt i sindet.

2 Når jeg er sammen med venner, trækker jeg mig dog ikke tilbage fra mig selv, og jeg bliver heller ikke hængende hos dem, som omstændighederne eller en borgerforpligtelse sætter mig i flok med, men jeg er sammen med de bedste. Det er dem, min sjæl er hos, hvor som helst og i hvilket århundrede, de end har levet.

3 Demetrios,³³ denne enestående mand, har jeg altid med mig. Efter at have lagt min embedsdragt er det ham, den halvnøgne, jeg taler med, ham jeg beundrer. Og hvorfor skulle jeg ikke beundre ham? Jeg har set, han ikke mangler noget. En og anden kan forkaste alting, ingen kan eje det hele. Den korteste vej til rigdom er at forkaste rigdom. Vores Demetrios lever sådan, ikke som om han har forkastet alt, men som om han lader andre eje det.

Hav det godt.

---

33. Demetrios, græsk filosof af den kyniske skole, ven med Seneca.